

הרב ברוך אבערלאנדער

אב"ד הבד"צ דקהילות החרדים
ורב דקהילת חברה ש"ס – ליובאוויטש
בודאפעסט, הונגריה

אודות קביעת מזוזה בתוך ל' יום לשוכר בית בחו"ל ובדין מכירת מזוזה לנכרי *

כבוד ידידי עוסק בצ"צ וכו' הרב שלום בער שי' סטמבלר רב קהילת בית חב"ד בווארשא לאחדשה"ט, במה דבדק לן בנכרי שרצה לקנות ממנו מזוזה, ויש לחוש שיפגע באם יתברר לו שלא רצו למכור לו המזוזה אך ורק משום שאינו יהודי, האם מותר למכרו? וציון לפסק הרמ"א (יו"ד סי' רצא ס"ב).

הנה בענין מזוזה יש להאריך טובא. ואקדים לבאר את מנהגינו בקביעת המזוזה בשוכר בית בחו"ל, ועי"ז יבואר ענין השמירה שבמזוזה, ונחזור ונדון בדין מכירת המזוזה לנכרי. כדי שירוך בו הקורא חילקתי הדברים לז' ענפים: **ענף א** – השוכר בית בחו"ל: ההלכה ולמעשה; **ענף ב** – הברכה שעל קביעת המזוזה במלאות ל' יום פוטרת גם את שאר המזוזות; **ענף ג** – מתי חל חיוב המזוזה, ביום הל' או רק ביום הל"א; **ענף ד** – מהו הטעם לקביעת מזוזה בתוך ל' יום; **ענף ה** – המזוזה שמירה – גם שלא במקום מצוה; **ענף ו** – ביאור שיטת מהר"י הלוי המובא ב'גינת ורדים', בענין מזוזה כשמירה; **ענף ז** – נתינת מזוזה לנכרי.

מליובאוויטש בספר 'לקוטי שיחות' (חלק יט עמ' 125-126). הוא מביא שם דברי הטור (יו"ד סי' רפה): "וכל הזהיר בה [במצות מזוזה] יאריכו ימיו וימי בניו, דכתיב [דברים יא, כא] למען ירבו ימיכם וימי בניכם... וגדולה מזה שהבית נשמר על ידה, כמו שדרשו בפסוק [תהלים קכא, ה] ה' שמרן וגו', מלך בשר ודם מבפנים ועבדיו שומרין אותו מבחוץ, ואתם ישנים על מטותיכם והקב"ה

ענף ה **

המזוזה שמירה – גם שלא במקום מצוה
חידוש גדול קמ"ל ה'מעשה רוקח', שמזוזה אף שלא במקום מצוה מהוה שמירה. שהרי בתוך שלשים יום, פטור מן המזוזה, וא"כ במה שהיא קבועה על פתחו, אין בזה קיום מצוה, ואעפ"כ שומרת מפני המזיקין.
בנקודה זו דן כ"ק אדמו"ר זי"ע

* תודתי נתונה בזה להגאון הרב אליהו לנדא שליט"א מבני ברק, מראשי ישיבת תומכי תמימים בכפר חב"ד, על הערותיו החשובות, וכן גם לידידי הרה"ג חיים שי' רפפורט על הפניותיו והארותיו שהשלימו מאמר זה.
** ענפים א-ד נדפסו ב'אור ישראל' גליון סז עמ' מז-נו. למה שנעתק שם עמ' מט מש"כ הגאון החסיד הרב יעקב לנדא זצ"ל אב"ד בני ברק, כי "כ"ק רבנו (מוהרש"ב) נבג"מ זיע"א היה מחכה בקביעת מזוזה זמן די אריך, כפי שנשאר בזכרוני – כשבועיים בערך...". יש להוסיף: עד"ז כתב הרב לנדא גם ברשימתו שנדפסה ב'כפר חב"ד' (גליון 278 עמ' 20): "כאשר היה כ"ק אדמו"ר הק' נכנס לדירה חדשה, לא מיהרו לקבוע המזוזות, והיה שוהה זמן מסוים (כמובן בתוך ל' יום כדין) עד שקבע את המזוזות...". זכרונותיו של הרב לנדא הם מהתקופה שכיהן כ'רב החצר', כשעזב אדמו"ר מוהרש"ב את ליובאוויטש ועבר לגור ברוסטוב. אודות מקום המגורים ברוסטוב מבואר ש"כשנתיים התגוררו הרבי ומשפחתו [ברוסטוב] בשתי דירות שכורות. הראשונה ברחוב פושקיןסקי 166, שם שהה תיכף בבואו לרוסטוב, במשך קרוב לשנה; והשנייה – באותו רחוב, בבית שמספרו 78. רק בראשות שנת תרע"ט עבר למעונו הקבוע בבית שנקנה ושוּפץ – ברחוב בראטסקי 44 ('בתוך הגולה' עמ' 117). ומעתה מתבאר שהנהגה בענין זמן קביעת המזוזה היתה בדירות השכורות, שהיו פטורים ממזוזה כל שלושים יום.

לצורך שמירה מובאת במשנה מבלי לשלול אותו, נראה, שיש מקום להנהגה זו.

ולכאורה, תמוה הדבר: הנוהג להכניס ב'מקל' דוקא מזוזה מוכיח, שלא לקחו זאת סתם כפרשה מן התורה (שאף היא – בכלל – מגין), אלא דוקא כשמירה של מזוזה – והכיצד יהיה גדר השמירה של המזוזה, כשאין כאן מצוה, וכפי שנפסקה ההלכה ש'תלאה במקל פסולה'? וכהדגשת הגמרא: 'סכנה ואין בה מצוה', וכפירוש רש"י: 'סכנה – מן המזיקים, שאין הבית משתמר בה עד שיקבענה בצורת הפתח כהילכתה'...

ולפי המוסבר לעיל, הדברים מובנים: כיון שהשמירה שע"י המזוזה קשורה לגוף המזוזה, לכן יתכן שמעין ענין השמירה נמצא במזוזה עצמה, אפילו לפני שמקיימים בה מצות מזוזה, כיון שנכתבה לשם מזוזה וכו', או אפילו אצל נכרי כמו ארטבון.

ומשמע דכוונת הדברים ב'לקוטי שיחות' היא כך, אילו השמירה הוי רק כשכר על קיום מצות מזוזה, א"כ כאשר במה שעושה אין קיום המצוה, פשיטא שאין זה פועל שמירה כלל. אבל לפי דברי הב"ח "שהשמירה הקשורה למזוזה איננה 'שכר' או 'סגולה' הנוספים על המצוה, אלא חלק מענין המצוה גופא", אם כן ניתן לומר שהחפצא של המזוזה אף בלי קיום המצוה יש בה "מעין ענין השמירה". ומוסיף לנמק: "כיון שנכתבה לשם מזוזה", וכוונתו לומר שמאחרי שהמזוזה יש בו קדושת מזוזה גם כשאינם מקיימים בו את המצוה, הרי זה יכול מעתה גם לפעול מעין ענין השמירה.

אמנם לעיל הובא כבר הנאמר בגמרא מנחות שם (לב, סע"ב): תלאה במקל או שהניחה אחר הדלת סכנה ואין בה מצוה, פרש"י: "סכנה. מן המזיקים, שאין הבית משתמר בה עד שיקבענה בצורת הפתח כהילכתה". ולפי המבואר קשה הרי גם בלי קיום המצוה יש כאן מעין שמירה, א"כ למה נאמר ע"ז שזה סכנה.

שומר אתכם מבחוץ". וביאר שם הב"ח: "הכי קאמר, וגדול מזה – דלא לבד שהקב"ה נותן לאדם שכרו על קיום מצוה זו, דהיינו אריכות ימים הוא ובניו, אלא אף זה דהמצוה עצמה היא שומרת ביתו, שעל ידה נשמר הבית מכל היוזק. משא"כ בשאר כל המצות, דאע"ג דנאמן הוא יתברך שישלם לאדם שכר לעתיד על קיום מצותו, מ"מ אין מגיע לו שום הנאה וריוח מגוף קיום המצוה בעצמה. משא"כ במצוה זו דאיכא הנאה וריוח מגוף המצוה עצמה, שהבית נשמר על ידה, וזה נוסף לו על השכר שיתן לו הקב"ה על קיום המצוה, כמו שנותן שכר על כל שאר קיום מצותיו לפום צערא אגרא".

בהמשך מוסיף רבינו לבאר שם: "לפי האמור לעיל, שהשמירה הקשורה למזוזה איננה 'שכר' או 'סגולה' הנוספים על המצוה, אלא חלק מענין המצוה גופא – יובן דבר מפליא שמצינו בקשר למצות מזוזה:

משמע (ואף מוכח) מדברי הירושלמי, שבמזוזה עצמה יש סגולת שמירה, אפילו כאשר אין כאן קיום המצוה: מסופר בירושלמי [פאה פ"א ה"א. הובא בב"ר ספ"ה] שרבינו הקדוש שלח מזוזה לארטבון – שהיה נכרי – באומרו שהוא שולח לו 'מילה דאת דמך לך והיא מנטרא לך' (אף שאתה ישן, הוא שומרתך). הרי, שלמרות שהוא נכרי ואין שייך בו מצות מזוזה, אעפ"כ המזוזה 'מנטרא לך'. [ובמיוחד לפי המשך וסיום הסיפור, המובא בשאילתות (עקב שאילתא קמה), שאכן ע"י שארטבון לקח את המזוזה וכו' פעלה השמירה ו'מיד ברחא אותה שדה כו'...]

והנה המשנה (במס' כלים [פי"ז מט"ז]) מונה כלים שיש להם בית קבול (ולפיכך 'הרי אלו טמאין') וביניהם: 'מקל שיש בו בית קבול מזוזה'. נאמר שם בתוספות יו"ט: 'ואפשר שהיו אנשים בזמן המשנה נושאים מזוזה עמם וחשבו זה למצוה ולשמירה להם'. מכך שעובדת מציאותו של 'מקל שיש בו כו'

בתוס' אנשי שם שהרמב"ם שכתב שהם טפשים קאי גם על אנשים כאלו, דהא אדרבה מפורש ברמב"ם שאינו כן אלא על אלו שכותבין שמות מלאכים ושמות קדושים בפנים קראן טפשים, ולא על אלו שכותבין מבחוץ, וכ"ש שלא על אלו שנושאים מזוזה עמם לשמירה. ומשמע שגם הוא סובר דיש בזה שמירה כקמיע, ואף חכמים גדולים רשאי לעשות כן. ועיין בספר סדרי טהרות להגאון האדמו"ר מראדזין שפי' כהתו"ט, וביאר בד"ה ומקל שמוכרחין לפרש כן. וארטבון דשלח לו רבי מזוזה, כדאיתא בפאה ירושלמי פ"א ה"א, ודאי היה נכרי. דאם היה יהודי כפי' הפ"מ, ודאי ידע ממזוזה והיה לו מזוזה על פתחי ביתו. ועיין בשאלת יעב"ץ ח"ב סימן קכ"א שהביא ראיה מכאן דמותר ליתן מזוזה לנכרי שיועד שינהוג בה כבוד, דארטבון ערל היה. ותמה על מהרי"ל שנעלם ממנו ירושלמי זה, משום שגם בעובדא ש[ל] מהרי"ל היה הגמון שבקש המזוזה לשמירת המבצר שודאי היה שומרה. ולדידי לא קשה זה, דרבי היה בטוח שהמזוזה תשמור לארטבון, ומהרי"ל היה חושש דשמא לא זכה אותו הגמון שהמזוזה תשמור להמבצר שלו. וגם אולי חשב ההגמון שהמזוזה תשמור גם מגנבים, שזה לא מצינו שהמזוזה משמרת¹³, וכשיזדמן לו הפסד מגנבים וכדומה יכעוס וישליך המזוזה לאשפה בבזיון, שלכן אסר. עכ"פ חזינן שמזוזה הוא דבר המשמר גם שלא במקום מצוה לא פחות מקמיע....".

שיעור דבריו כך הוא, דהנה שם לפני זה (ענף א, ונעתק לעיל) ביאר בשיטת הרמב"ם "דאף דאיכא יתרון בהמזוזה לשמירת הבית, הוא ג"כ [רק] מצד קיום המצוה". ושוב הוסיף לומר כאן (ענף ג), דלמרות דהיתרון לשמירת

אך באמת אין זו קושיא כלל. בשלמא כאשר מחזיק המזוזה שלא במקום מצוה, כגון במקל שנושא עמו, שפיר יש בה גם ענין השמירה. אבל דוקא שלא במקום מצוה. משא"כ על פתח ביתו בודאי השמירה מצד המצוה. וממילא כאשר ישראל תולה אותה במקל על הפתח החייב במזוזה, שזהו באופן שלא כהלכתה, הלא עושה את המצוה פלסתר, וממילא לא רק שאינה שמירה, אלא אף סכנה יש בכך.

ואולי י"ל שמרומז במ"ש בגמרא תלעה במקל כו' סכנה ואין בה מצוה, דלכאורה הול"ל רק "אין בה מצוה" והיינו יודעים ממילא שסכנה היא. וע"פ הנ"ל י"ל דקמ"ל דאף שחפצא דמזוזה יש לה כח השמירה כשלעצמה, הו"א דגם כשלא קבעה כמצותה יצא מידי סכנה, ועל כן קמ"ל דכיון שלא קבעה כמצותה לא יצא מידי סכנה, כיון שרק המצוה פועלת שמירה מעלייתה.

ב'אגרות משה': מותר לאדם לתת מזוזה על צוארו לשמירה

בשו"ת 'אגרות משה' (יו"ד ח"ב סי' קמא ענף ג שם, בהמשך למה שהעתקתי לעיל) העלה בדומה ממש למבואר ב'לקוטי שיחות' הנ"ל. וכך כתב: "...ונמצא שגם הרמב"ם מודה שאיכא שמירה בשמות מלאכים ושמות קדושים ופסוקים, ולכן פשוט שגם פרשיות דמזוזה לא גריעי משאר פסוקים ושמות ששייך לכותבם בקמיע לשמירה.... ולכן יותר נוטה לע"ד שאם נושא אדם על צוארו לכוונת שמירה ליכא בזה איסור, דלא כסברת כתר"ה בזה. וכמפורש בתו"ט כלים פ"ז מט"ז, שמפרש כן בכוונת הרמב"ם פ"ב מכלים ה"ב שנקט מקל שיש בו בית קבול מזוזה, שמשמע שכן היה אורח ארעא. ואינו כלום מה שכתב

13 כנראה שכוונתו די"ל דהמזוזה שומרת רק מן המזיקין, וכדברי רש"י שהובאו לעיל. ובאם זה נכון יש להבין גם למה "רבי היה בטוח שהמזוזה תשמור לארטבון, ומהרי"ל היה חושש דשמא לא זכה אותו הגמון שהמזוזה תשמור", שהרי אכן לארטבון המזוזה עזרה להברית את השדה מבחוץ (וכמפורש ב'שאלות'), וכנראה ידע רבי שאינו צריך (ועכ"פ אינו רוצה) את זה לשמירה מפני הגנבים, ואילו ההגמון רצה דוקא שמירה מפני הגניבות.

**האם רשאי בן נח לקיים מצות מזוזה
"כדי לקבל שכר"? והאם קיום זה ישמור
עליו?**

שוב העיר שם (עמ' יח-יט) לדחות הראיה מהירושלמי, ע"פ מש"כ הרמב"ם (הל' מלכים פ"י ה"י): "בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצוות התורה כדי לקבל שכר, אין מונעין אותו לעשות אותה כהלכתה...", וברדב"ז שם כתב: "אין מניחין אותו לעשותה אלא אם עשאה כדי לקבל עליה שכר, כמי שאינו מצווה ועושה. וכן דקדק רבינו וכתב כדי לקבל שכר". ומזה מסיק הכותב הנ"ל: "והרי עכ"פ נראה מבואר דאף בגוי שייך קיום מצוה כאינו מצווה ועושה, ואף יש לו בזה שכר ככל אינו מצווה ועושה... וא"כ אף אי נימא דאותו ארטבן היה גוי, הרי אין מזה שום ראייה כלל דיש סגולת וענין השמירה אף במקום שאין כאן קיום מצוה, דהא שפיר מבואר דיש קיום מצוה אף בגוי, והרי שוב י"ל דסגולת השמירה הר"ז תלוי בקיום מצות מזוזה, ואף במקום שאין בזה חיוב, אבל הרי קיום שפיר יש כאן...".

ואין דבריו מובנים כלל, שהרי נראה פשוט דאין כל זה שייך לדברי ה'לקוטי שיחות', שהרי הדיון שם הוא על שמירה שהמזוזה פועלת האם זה בגדר "שכר או סגולה הנוספים על המצוה" או שזה "מענין המצוה גופא". לדעת רבינו באם זה "מענין המצוה גופא", הרי השמירה באה רק על ידי קיום מצות עשה דמזוזה, ואף באם נאמר שבן נח "שרצה לעשות מצות [מזוזה] כדי לקבל שכר, אין מונעין אותו לעשות אותה כהלכתה", אין זה מוסיף לו שמירה, כיון שאין כאן קיום מצות עשה אצלו שהרי לא נצטוה (ובהערה 40 שם הוסיף: "ויתרה מזה, בית בשותפות נכרי פטור ממזוזה", וכפסק הרמ"א סי' רפ"ו ס"א, ועפ"ז יוצא שגוי הקובע מזוזה הרי זה אינו אפילו גדר אינו מצווה ועושה, כיון שחסר גם בחפצא של המצוה, שהרי הבית פטור ממזוזה). ובאם יבא בעל דין

הבית שיש בהמזוזה הוא רק מצד קיום המצוה, כיון שמצות הבית היא, מ"מ גם בלי קיום המצוה מהוה המזוזה שמירה, שהרי "פשוט שגם פרשיות דמזוזה לא גריעי משאר פסוקים ושמות ששייך לכותבם בקמיע לשמירה".

אך אם כוונת ה'אגרות משה' דשלא במקום מצוה אין למזוזה יתרון על שאר הקמיעות, א"כ למה נהגו לשים במקלם מזוזה דוקא, וכן למה שלח רבי לארטבן מזוזה דוקא. ב'לקוטי שיחות' הרגיש בקושי זה, ואף שהביא מהב"ח שהשמירה שיש ב"מזוזה איננה 'שכר' או 'סגולה' הנוספים על המצוה, אלא חלק מענין המצוה גופא, בכל זאת מוכיח מהמשנה דכלים ומרבי ששלח מזוזה לארטבן, ש"יתכן שמעין ענין השמירה נמצא במזוזה עצמה, אפילו לפני שמקיימים בה מצות מזוזה, כיון שנכתבה לשם מזוזה וכו', או אפילו אצל נכרי כמו ארטבן".

נדבר הראיה מדברי ה'תוספות יו"ט'

וראיתי לאחד ממחברי זמנינו שבלשון מדברת גדולות השיג באריכות על מש"כ ב'לקוטי שיחות' הנ"ל, ולאחר העיון באמת אין בדבריו כלום, וכל מה שהקשה לא קשה מידי. ודבריו מלמדים רק על יהירותו שמרובה על חכמתו.

בספר 'אור אברהם' על הגש"פ (הוספות שבסוף הספר בהוצאת תשמ"ג עמ' יז-יח) כתב לדחות את הראיה מדברי המשנה וה'תוספות יו"ט', ומסיק: "אולם האמת הוא דכמו שברור הדבר דאין בזה שום צד מצוה כלל, הרי כמו"כ ברור הדבר שאין בזה שום צד שמירה כלל, ותו לא מידי". כל דבריו בזה אינם אלא סברת עצמו שאין להם ביסוס וראיה, ואין בהם כדי לדחות המבואר ב'תוספות יו"ט' [נהגם שגם בשו"ת 'שבט הלוי' (שם) נוטה לדעה הדוחה את דברי ה'תוספות יו"ט']. וראה עוד בדברי ה'אגרות משה' דלעיל.

דאל"כ אסור לו לעשותה".

ביאור דברי הרדב"ז ש"ב מצות שצריכין קדושה וטהרה, לא יניחו אותם לעשותן"

ומדאיתנין להכי, כדאי להתעכב על מש"כ הרדב"ז דהמצות הללו "שצריכין קדושה וטהרה", אין מניחין לעכו"ם לעשותן. בשו"ת 'אגרות משה' (שם) מסביר: "...משום שבקדושה דסת"מ אנו מחויבין מצד הקדושה שלא יהיו בידם". ומשמע שהבין את דברי הרדב"ז על דרך ההלכה (שו"ע יו"ד סי' רפא ס"א, או"ח סי' מ ס"ז ובט"ז סק"ה ומג"א סק"י ושו"ע אדה"ז ס"ז) דלוקחין ספרים תפילין ומזוזות מן הנכרי, כדי שלא יבואו לזלזל בהם.

אבל לכאורה קשה דמלשון הרדב"ז לא משמע כן, דא"כ היה לו לכתוב שאין מניחין בידם הסת"ם, ולא "שלא יניחו אותם לעשותן" דייקא, דמשמע, אפילו כשאין חשש שיבואו לזלזל הרי זה אסור. ועוד, דאילו כדבריו, יקשה על הרדב"ז מהא דרבי ששלח לו לארטבן מזוזה (ראה עוד בזה לקמן ענף ז). אלא ודאי היכא דברי לן שלא יבואו לידי זלזול אינו אסור שיהיה בידם, אלא שלעשות "מצות שצריכין קדושה וטהרה, אני חוכך להחמיר שלא יניחו אותם לעשותן", ולא שאת חפצי התפילין המזוזה לא יניחו בידם.

לכן נ"ל הפשט, שיש הבדל גדול בין מה שאין חוששין שתהיה בידם היכא דידיענן שלא יבואו לידי זלזול וייתחסו לזה בכבוד, ובין להניחם לעשות מצוה שחייבים בה

לחלוק ולומר שלא צריך ממש קיום מצות עשה, עליו הראיה לחלק בין שמירה שע"י מזוזה של גוי שאינו מקיים מ"ע, לבין שמירה שע"י מזוזה של יהודי ששם את זה במקלו שאינו מקיים בזה מ"ע.

בנוסף להג"ל הרי עיין בדבריו מגלה שהכותב מתעלם ביודעין מהמשך דברי הרדב"ז בשורה שלאחרי זה, שכתב שם: "ומ"מ במצות שצריכין קדושה וטהרה, כגון תפילין ס"ת ומזוזה, אני חוכך להחמיר שלא יניחו אותם לעשותן". הרי לשיטת הרדב"ז, אין להניח לנכרי לקבוע מזוזה על פתחו אף כדי לקבל שכר. ואין שום קושיא על דברי הרדב"ז ממה ששלח לו רבי לארטבן מזוזה כדי לשמור עליו, כי לא כדי לקבוע על פתח ביתו שלח לו, אלא לשמירה בעלמא. מעתה דברי הכותב הנ"ל נפלו לבירא. והוכחה ברורה ממעשה רב דרבי, שיש במזוזה משום שמירה שלא במקום מצוה כלל¹⁴.

ומעניין שהגר"י שטייף בספרו 'מצות השם' (במהדורה החדשה עמ' שז אות כג) פשיט ליה ד"בודאי שלח ליה [רבי לארטבן] המזוזה לקבוע בדלת, ומוכח מזה דרשאי ב"נ לקיים מצות מזוזה כישראל", ומזה מביא ראיה ומקור לדעת הרמב"ם דב"נ רשאי "לעשות מצוה משאר מצוות התורה". וכנראה לא ראה את דברי הרדב"ז. (וראה שם עוד אות כז דמדויק מלשון הרמב"ם "כדי לקבל שכר", ד"צריך שיכוון שיעשה אותן בכוונה זו...

14 ויש להעיר עוד, דלפי מש"כ בשו"ת 'אגרות משה' (יו"ד ח"ב סי' ז) דמש"כ הרמב"ם "בן נח שרצה לעשות מצוה... אין מונעין אותו לעשות אותה", "ברור שקאי רק על אלו מצות דהקדש וצדקה וכדומה שמצינו [בסוטה מז, ב] בבלק שקבל שכר על הקרבנות שהביא, ובצדקה מפורש בנבוכדנצר בקראי דניאל [ד, כד] ובכ"ב דף ד' [ע"א] ודף י' [ע"ב], וכן בעניני מצות כהא דשכר שיחה נאה דהצעירה בבנות לוט [נזיר כג, ב], וכהא דכבוד ה' כג' פסיעות דנבוכדנצר [סנהדרין צו, א וב' מסורת הש"ס' שם]. אבל בשמירת שבת ויו"ט והנחת תפילין וציצית וסוכה ולולב ושופר ואכילת כשרות וזהירה משעטנו וכדומה, אין להם שום שכר ע"ז, דאין שייכין כלל למצות אלו כיון דליתנהו בקבלת התורה ואינם מצות לדידהו כלל" – ולפי זה ודאי אין מקום לכל קושייתו של הכותב הנ"ל, שהרי לפי שיטה זו, גם בלי דברי הרדב"ז אין נכרי שייך לקיים מצות מזוזה אף כאינו מצוה ועושה – אפילו לדברי הרמב"ם.

ובגוף חידושו הנ"ל של ה'אגרות משה' ראה עוד מה שהאריך הרה"ג חיים רפפורט ('אור ישראל' גליון נד עמ' רמו-נדא; וראה שם גליון נה עמ' רמט-רג).

לקובעה בפתחו, אבל לא מטעמיה, ראה שם.

מה המשמעות שארטבן "שם לה" את המזווה על הפתח

לעיל הובאה הראיה מהשאלות שהמזווה הועילה לשמירה לארטבן. גם על זה העיר הכותב הנ"ל, דאדרכה, משם יש דוקא ראיה הפוכה. שהרי שם מבואר: "...מיד נכנס שד בביתו של ארטבן, ולא היה לו אלא בת אחת, ובאו כל הרופאים ולא הועילו לה. כיון שנטל ארטבן את המזווה ושם לה על הפתח, מיד ברחא אותה שדה...". מזה כתב להוכיח שלמרות שכל אותו הזמן היתה המזווה בתוך ביתו, לא הועילה, עד שארטבן קבעה על הפתח. ומוסיף להסביר: "ארטבן [לא הבין] והשאיר המזווה על שולחנו בלבד, ורק כשראה דלא הועילו הרופאים בדבר, אז הוא דנטל המזווה מעל שולחנו ושם לה על הפתח, ורק אז הוא דברחה אותה שדה, אבל כל עוד שלא היתה המזווה במקום קיום מצותה, הרי לא הועילה ולא כלום...".

על "ראיה" כגון זו, ראוי להשיב בבטוי של המהרש"א, המהרש"ל ועוד באיזהו מקומן, שהוא "תולה עצמו בחגורתו". הוא מניח הנחה שהמזווה היתה כל הזמן בחדרה של החולה, ולא הועילה לרפאותה, ומתוך הנחתו שלו, שב להביא "ראיה" למה שרוצה לומר. שהרי מי יימר שהמזווה כבר היתה באותו בית. בפשטות י"ל שלא היתה שם ולכן לא היתה התועלת ממנה.

ודבר פשוט הוא, ומדויק בלשון השאלות שאינו מחדש כאן ענין של קיום מצות מזווה בגוי. ואדרכה דוק בלשונו "ושם לה על הפתח". אי משום מצוה, מהו "ושם", וקבעה על הפתח הול"ל. אלא משמע שהיתה רק שימה בלא קביעה, שגם בישראל אין קיום המצוה בכך. ומה שארטבן עשה כן, כי כך

בקדושה וטהרה ולא רק שלא יזלזל. כגון תפילין שצריך שלא יפיח בהם ולא ישן בהם (שו"ע או"ח סי' לז ס"ב-ג), דאף שבאמת אינו רוצה לזלזל בהם אינו מעלה על הדעת שדבר כגון זה אסור. וכן במזווה, שצריך קדושה וטהרה דהיינו שלא לעשות מעשים מסוימים בחדר שבו קבועה, אפילו דברים שמותרים בעצם. כמו ענין כלי בתוך כלי (שם סי' מ ס"ב, יו"ד סי' רפב ס"ח).

וי"ל שזו כוונת הרדב"ז, שמצוה שמחייבת התנהגות של קדושה וטהרה, יתר על אי זלזול, "שלא יניחו אותם לעשותן" – לעשותן דייקא, כלומר לעשות המצוה כמו בתפילין להניחם, או במזווה לקבעה על הפתח. שהרי אז יש חשש של חוסר הקדושה והטהרה. משא"כ כשרק רוצה להחזיקם בכבוד, ולא הביע כוונה לעשותן, אזי גם כשהיה תפילין ביד גוי אין לחוש שיניחם, שהרי לא התגייר, וממילא מהיכי תיתי לחוש שירצה לקיים מצות התורה כמו תפילין או מזווה (וגם רבי ששלח לארטבן המזווה לא על מנת לקבעה שלחה, וכנ"ל). ומכיון שיהיו בידו רק למשמרת, אין לחוש שישמרנה שלא בקדושה וטהרה, שהרי האיסור שלא יפיח שייך רק כשמניח התפילין, ולא כאשר שומרן ואפילו בידו (והראיה שמותר לאוחזן בידו אפילו בבית הכסא בתנאים מסוימים, ראה או"ח סי' מג). גם על המזווה אם אינו קובעה על הפתח אלא שומרה, מהיכי תיתי ישמרנה גלויה בשעה שאסור. עכ"פ מסתבר שלזה אין חובה לחוש. משא"כ אם קובעה על הפתח, הרי פשיטא שיעשה בחדרו מה שיעשה. וממילא חובה עלינו לחוש לקדושה וטהרה¹⁵.

ולהעיר שעפכ"ז דומה שיטת הרדב"ז לשיטת הרמ"א (דלקמן ענף ז) דאסור לתת לגוי מזווה כש"שבקש שיתנו לו מזווה ורוצה

15 אמנם ודאי דאין בזה משום עצם נגיעת הנכרי, וכפי שכתב בשו"ת 'ציון לנפש חיה' (סי' נב): "לא מצינו בשום מקום לאסור לנכרי ליגע בס"ת". ולהעיר משו"ת 'כתב סופר' (או"ח סוף סי' לז): "דלזלזול הוא לס"ת לטלטל ע"י עכו"ם".

ואם כנים הדברים יומתק מה ששנו בברייתא (שם לב, ב): "תלאה במקל או שהניחה אחר הדלת – סכנה ואין בה מצוה", דלכאורה (לפי פירושו רש"י) הול"ל מקודם העיקר ש"אין בה מצוה" ואח"כ (המסובב) ש"סכנה" היא. וגם קשה קושיית התוספות (ד"ה סכנה), דלכאורה לפי רש"י הול"ל "מזוזה העשויה שלא כהילכתה". וע"פ הנ"ל אולי יש לומר שגם מזוזה העשויה שלא כהילכתה שומרת במקצת עכ"פ, אבל אם אינה קבועה במקומה על פתח הבית במקומה אינה שומרת את כל הבית, ונמצא שאפילו מידי סכנה גמורה לא יצא (ולפי זה נצטרך לומר דזה ד"ל של בית מונבו המלך היו עושין בפונדקוניהן כן" אינו אלא "זכר למזוזה" וכמ"ש בגמרא). ולכן הקדימו לומר ש"סכנה" היא, להורות שהסכנה אינה רק מפני שלא קיים המצוה, כי גם השמירה הפחותה הקיימת מבלעדי המצוה נפגמת על ידי זה שאינה קבועה במקומה על מזוזת הפתח וכמשנ"ת. ועצ"ע בזה.

סגולת חפצא של מצוה לשמור, גם שלא במקום מצוה

יתר על כן, כל יסודו של הכותב הנ"ל ומה שרצה לבנות, שסגולת השמירה תלויה אך ורק בקיום המצוה, (שעל כן בא לחדש שגם אצל ארטבן היה קיום מצות מזוזה), בטעות יסודה. ונעלם ממנו גמרא מפורשת ואשר כן מפורש בהלכה, שחפץ של מצוה יש לו סגולת שמירה אפילו כשאינו בקיום מצוה.

איתא בברכות (כג, א-ב): אמר רבה בר בר חנה, כי הוה אזלינן בתריה דרבי יוחנן כי הוה בעי למיעל לבית הכסא, כי הוה נקיט ספרא דאגדתא – הוה יהיב לן. כי הוה נקיט תפילין – לא הוה יהיב לן, אמר הוואיל ושרונהו רבנן (לאוחזן בידו משום שמירתן. רש"י) – ננטרן (ישמרונן). אכניסם עמי וישמרונן מן המזיקין. רש"י¹⁶. והביאו ה'בית יוסף' (או"ח סי' מג [ה]).

הכיר אצל היהודים, שהמזוזה על הפתח. אלא ודאי מוכח שמלבד שע"י מצות מזוזה, ה' שומר דלתות ישראל, עצם החפצא דמזוזה מהוה שמירה, גם כשאין שם קיום מצוה. (העירני לזה הרנ"ג).

שמירת המזוזה – רק כשנמצאת על פתח הבית

העירני הרה"ג חיים שי' רפופורט: יש להוסיף ולומר דאף לפי השיטה שב'לקוטי שיחות' דגם כשאין שום מצוה מועלת המזוזה לשמירה, י"ל שכדי ששמירה זו תחול על כל הבית או כל החדר וכל מה שבתוכו צריך הוא לקבעה על פתח הבית דוקא.

ויש להביא סמוכין לסברא זו ממ"ש רש"י (מנחות לג, ב) בביאור טעם הדין שצריך לקבעה על טפח הסמוך לרה"ר: "כי היכי דתינטרי לכל הבית [=גם החלק של עובי הפתח] הסמוך מן המזיקין", דלכאורה קשה דאם השמירה תלויה במצוה מאי איכפת לן אם קובעה לפנים מטפח הסמוך לרה"ר, הלא כל שקיים מצות כהילכתה נשמרת הבית כולה על ידה. ואם היה הדין נותן שצריכים לקבעה לפנים מטפח הסמוך וכך היא מצותה, בוודאי היה השמירה גם על שטח הבית שמחוץ ומעבר למזוזה.

והנראה מבואר ומוכרח מזה דגם כאשר מקיים המצוה כהילכתה, אין השמירה חלה כי אם על השטח של הבית שנמצא לפנים מהחפצא דהמזוזה עצמה. ואם כן נ"ל דגם השמירה הפחותה הנפעלת על ידי החפצא דמזוזה אינה חלה כי אם על המקום שלפנים ממנה, ואם רוצה שתשמור את הבית וכל מה שבתוכו צריך הוא להניחה על פתח הבית דייקא. [ולהעיר משו"ת 'מנחת אלעזר' (ח"א סי' לו אות ב)].

ואולי י"ל עוד דגם שמירה זו אינה פועלת עד שיקבענה ועל מקומה הנכון על פתח הבית.

ננטרן ישמרוני אכניסם טמי וישמרוני מן המזיקין עכ"ל. והביאו הרב משנת חכמים סי' ש"ה. וכן גירסת הרא"ש ז"ל הואיל ושרונוהו רבנן ננטרן...".

נהגו להשתמש במזווה לשמירה

מסתבר, שהאמור בענין התפילין כך הוא גם במזווה. וכן כתב בשו"ת 'שבט הלוי' (שם) על יסוד דברי הגמרא בברכות הנ"ל: "הרי דמותר להשתמש בתפילין לשמירה מן המזיקין דרך אחיזה ביד לא במקומן הראוי בראש וביד. א"כ ה"נ במזווה. דמסברא אין לחלק ביניהם". וכ"כ בשו"ת 'דבר יהושע' (ח"ב סי' קיג).

ויש להוסיף בזה מק"ו, ומה תפילין שלא מצינו בהם בפירוש ענין של שמירה¹⁷, מ"מ פשיטא ליה לר' יוחנן דנטרן ליה מחמת היותם דבר שבקדושה, כש"כ מזווה שבפירוש אמרו שיש בה ענין השמירה, ודאי שפועלת שמירה גם כי נקיט בידיה וכיו"ב.

ואכן מצינו שנהגו להשתמש במזווה לשמירה גם כשאינה קבועה בדלת. וכפי שכתב הגאון רבי שמואל גארמיוזאן (מרבני ירושלים, חי בשנים שס"ה-תל"ה) בשו"ת 'משפטי צדק' (סי' לט): "שאלה. נהגו לתלות מזווה כמין קמיע. ומיבעיא לן אם מותר לעשות כן... תשובה. זה כלל גדול דכל דבר שהוא לרפואה ודאי אסור להתרפא[ו] בדברי תורה, וכל דבר שהוא להגן מותר, כדאיאת בפ"ב דשבועות דף ט"ו ע"ב... ופסקה הרמב"ם בפרק י"א דע"ז דין י"ב וטור יו"ד סימן קע"ט, ופסקה הבית יוסף בש"ע שם דין עשירי... ומעתה מותר לתלות אדם עליו תפילין או מזווה להגן. ומה שכתב בפרק י"א דע"ז דין י"ב המניח ס"ת או תפילין על הקטן בשביל שישן שהוא בכלל מנחש וכו', כבר יגע וטרח בכסף משנה ואוקי לה בקטן שנפגם

על יסוד דברי הגמרא הנ"ל פסק אדה"ז בעל ה'תניא' בשלחנו בהלכות שבת (סי' שח סי' ט): "התפילין... לצורך גופן כגון בשביל שישמרוהו מן המזיקין, או לצורך מקומן, מותר לטלטלן כדין כלי שמלאכתו לאיסור". והמקור, ציין אדה"ז שם (אות קפב) לרש"י הנ"ל ולדברי ה'בית יוסף' (או"ח סוף סי' תקטז) שמביא בשם בעל 'ההשלמה', דהא דאמרין משלחין תפילין ביו"ט הרי זה כיון "שרוצה להניחם לנטורי נפשיה". [אמנם צ"ע מה שדייק "שרוצה להניחם", שהרי כבר ראינו בגמרא ברכות דהוי שמירה גם כשהוא בידו].

ועד"ז מובא בשו"ת 'מדרש שם ועבר' (ירושלים תר"מ, ח"א סי' ג אות ט) אודות מי שאינו נוטל עמו התפילין בצאתו לדרך, וז"ל: "ראיתי רבים מהמון עם, גם מקצת לומדים למדו ממעשיהם אשר לא טובים המה, וכמעט נעשה להם הדבר למנהג קבוע, שכאשר הולכים או נוסעים בדרך הן רחוקה או קרובה, תכבד עליהם העבודה כחול ימים ליקח עמם הטלית ותפילין, ויהי להם דבר ה' למשא. וכמעט נשתקע הדבר אצלם לבזיון, באומרים כי זהו דרך ומנהג הבטלנים המתחסדים עם קונם. ואינם רוצים לשעבד גופם בשמירתם. וטח עיניהם מראות מהשכיל לבותם, ולו חכמה ישכילו זאת, אשר נהפוך היא, ואדרבה התפילין היו שומרים אותם, כדאיאת שם (כ"ג א') בסופו... ע"ש בפירוש". ומובא בשמו בספר 'שער בת רבים' (ווארשא תרנ"ו, פר' בא עה"פ ויסעו בנ"י, עמ' 65 בהג"ה).

דומה לזה מובא בספר 'פקודת אלעזר' (ירושלים תרמ"ז, ב'שורשי המנהגים' בסוף ח"א): "מנהג שנוטל אדם איזה ס' עמו ובפרט ס' תהלים כשרוצה לצאת במקום שיש חשש מזיקין או שמניחו למעלה מראשותיו, עיין ברכות כ"ג [נה"ל], ופירוש"י ז"ל אמר הואיל ושרונוהו רבנן לאוחזן בידו משום שמירתו,

17 אמנם אולי יש להעיר מהפסוק (דברים כח, י): וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, ודרשו חז"ל (ברכות ו, א): אלו תפילין שבראש, הרי שגם בתפילין יש ענין הפחד והשמירה.

ובטח שם כת"ר שי' לבו לזה שעל שלחן הכתיבה והלימוד של כ"ק מו"ח אדמו"ר היתה מונחת מזוזה – ולהעיר מכלים פי"ז מט"ז שהיו נושאים מזוזה במקל עיי"ש בתויו"ט. נויש לציין מקור לזה שמזוזה טוב לשינה, מפסקי הרא"ש (הל' מזוזה סי' י): "דפתח בית הכנסת היה פטור מן המזוזה... וכן בית מדרשו של מהר"ם מרוטנבור"ק ז"ל היה בו מזוזה, ואמר כשהיה ישן שינת צהרים בבה"מ היה רוח רע מבעתתו עד שתיקן מזוזה בפתח". והובא בטור ו' בית יוסף (יו"ד סי' רפו [י]), ובט"ז שם (סק"ט).

והגאון הרב יצחק יוסף בספר 'ילקוט יוסף' על דיני כיבוד אב ואם (עמ' שמה-שמז) דן האם ראוי להניח מזוזה בעגלת תינוק או ברכב לשם שמירה. והביא שם מכמה פוסקים שכתבו ע"ד האמור לעיל. וראה עוד מש"כ הרב שלמה מאוז ב'שואל ומשיב' (או"ח סי' י) והרב יצחק חירארי בספרו 'שער שמעון אחד' (ח"ד סי' כו) ו'שערי צדק' (או"ח סוף סי' כב).

לסיכום: הראינו לדעת ממקורות נאמנים, מהגמרא ועד לראשונים וגדולי הפוסקים, דמזוזה מהוה שמירה גם כשאנו קבועה בדלת לשם מצוה. כמו כן שאר חפצי קדושה היו שמירה, ואשר כך נהגו מקדמת דנא.

ומה שסיים הכותב הנ"ל: "וכי זו היא דרך לימוד התורה והבנתה כפי שהיה נהוגה בישראל מדורי דורות", נענה ונאמר אבתריה, ודאי שדרך הלימוד של מאורי וגדולי הדור בדורות שלפנינו ובדורינו, לאורם נלך. ואכן זו היא הדרך הנהוגה בבית ישראל. ולמותר להעיר מדברי התוספות (פסחים נ, ב ד"ה וכאן בעושים) דמה שאמרו בברכות (יז, א) כל העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא, "מיירי כגון שלומד כדי להתיהר ולקנטר ולקפח את חבירו בהלכה". ועל כן אין פלא שנעלם ממנו גמרא מפורשת ופסקי הלכה מפורשים.

דהוי מתרפא בד"ת. אבל אם לא נפגם פשיטא דמותר להניח ס"ת ותפלין ומזוזה וכל דבר שיש בו קדושה להגן, כדאיתא בפ"ג דברכות... ועוד אני אומר דכל עצמה של קביעות מזוזה בבית אינו אלא לשמור מן המזיקין ואפילו הכי מותר...".

ועד"ז בשו"ת 'ציון לנפש חיה' (סי' מז) בזמן מלחמת עולם הראשונה, שנשאל "על דבר הצעירים ההולכים למערכות המלחמה בטרם עזבם את בית הוריהם, הולכים לצדיק אחד לברכם והוא נותן להם מזוזות קטנות לישא על צוארם לשמירה, ויש מערערין ע"ז מכמה טעמים". בתשובה כתב בין השאר: "אבל [תנן] במס' כלים פי"ז ומקל שיש בית קבול מזוזה ומרגלית, וכ' זקני בתויו"ט ואפשר שהיו האנשים בזמן המשנה נושאים מזוזה עמם וחשבו זה למצוה ולשמירה להם. ומצאתי במפתח לספרו של הגאון בעל חות יאיר (שנדפס בבית מדרש וינא תרכ"ה עמוד 89), אם מותר לישא מזוזה בצוארו, ולא זכינו לתשובתו. וכיון שיש לזה סמך בש"ס אין למחות במי שעושה כן. אחר כמה שנים נדפס שו"ת משפט צדק מגדול אחד מחכמי הספרדים וראיתי בסימן ל"ט שנשאל בזה אם מותר לתלות מזוזה כעין קמיע. והביא משבועות ט"ו [ע"ב] דלהגן שרי כיון דעושה זה לשמירה". כ"ז מובא גם בשו"ת 'ציץ אליעזר' (חט"ז סי' ל אות ג). ובספר 'אגור באהליך' (פ"ג הערה צז, ק) כתב: "וכן נהג הגר"י פישר ראב"ד פיעה"ק לכותבה [את המזוזה] על עור צבי לקמיע להגן".

ועד"ז כתב כ"ק אדמו"ר זי"ע ב'אגרות קודש' (חלק ד עמ' קנט), במכתב לאחד מהחסידים ששכב בבית הרפואה: "שמח אני להודיע אשר מצבו הולך וטוב... ובמענה על הודעתו אתמול... כי השינה אצלו אינה כדבעי... מהנכון אשר תהי' בסמוך למטתו מזוזה כשרה (לאו דוקא על מזוזת הפתח) כמובן אם נצרך – כלי בתוך כלי וכיו"ב...

ענה ו

ביאור שיטת מהר"י הלוי המובא ב'גינת ורדים', בענין מזווה בשמירה

טרם שנבאר שיטת הגאון מהר"י הלוי, צריך אני להעתיק קטעים מחליפות המכתבים שביני ובין הגאון ר' אברהם הלוי, בעל שו"ת 'גינת ורדים'.

'גינת ורדים': מנהג כתיבת פסוקים בכתלים ובסוכות תמוה

כתב הגאון המחבר שו"ת 'גינת ורדים' (או"ח כלל ב סי' כה): "...אומר אני שהלכה רווחת היא [ראה רמב"ם הל' ס"ת פ"ז הי"ד] שאסור לכתוב פסוקים, ואסור לכתוב פרשה אחת, אם לא שדעתו להשלימה לחומש. ומ"מ כבר נהגו קולא בזה לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בה, משום עת לעשות לה'. וה"נ שרינן לכתוב תורה שבעל פה מפני טעם זה. גם במקום מצוה שרי, כגון בגט חליצה שכותבים פסוקים דחליצה. ובשלהי פ' מצות חליצה [יבמות קו, ב] כתב רש"י [סוד"ה והלכתא] הטעם דבמקום מצוה שרי... ו[ל]פי זה אין מקום להתיר לכתוב פסוקי תורה אפי' על מפות ס"ת, בין בדרך כתיבה, בין בדרך חריטה, בין בדרך ריקום. ויגדל התימה על אותם שכותבין פסוקים ד'בורך אתה בבואך' ופסוקים ד'בסוכת תשבו', ומנהגים הללו אין להם על מה שיסמוכו...".

מהר"י הלוי: הפסוקים שנכתבים "משום סימן טוב וברכה, אין בו משום קדושה כלל"

מהר"י הלוי (שם סי' כו) עונה להגאון המחבר: "...אמנם אפשר למצוא צד טעם וסמך גם למנהג הזה, מהא דכתבו התוס' בשם ר"ת בפ"ק דגיטין [ו, ב ד"ה א"ר] ובפ' הקומץ רבה [מנחות לב, ב ד"ה הא], דבאגרת שלומים מותר לכתוב כמה תיבות מהפסוק לדבר צחות בלא שירטוט. משמע דס"ל לר"ת

דכיון דהוי סיפור דברים לאו בקדושתה קאי... דהתוס' הכי ס"ל, דכיון שכונתו היא לדבר צחות, אין בו שום קדושה כלל. ומותר לכותבו כמות שהוא בלי שינוי ותמורה. וכיון שכן ה"ה והוא הטעם לכתוב בכתלים ובסוכות, דכיון שכונתם הוא משום סימן טוב וברכה, אין בו משום קדושה כלל, וכיון שכן לא שייך בהו איסורא דכתיבת פסוקים...".

'גינת ורדים': "וכי נאמר שאין בפרשות שבמזווה קדושה מאחר שהם חגגה על הבית!?"

הגאון המחבר משיג עליו (שם סי' כז): "...ותמהני שכתב מעכ"ת שפסוקים שכותבין בין בכותלים ובסוכות, כיון שכונתם היא משום סימן טוב וברכה אין בהם קדושה כלל, וכיון שכן לא שייך בהו איסורא דכתיבת פסוקים כו' עכ"ל. ונוראות נפלאתי, שהרי מה שכותבין פסוקים אלו משום סימן טוב וברכה, הוא מפני שהם פסוקים שנכתבו בתורה בברכות שמברך הקב"ה את ישראל. והשמח ומתברך, מתברך באלהי ישראל. וכבר שלח רבי לארטבן מזווה שיניחנה על פתח הבית להציל לו ולהגן עליו. וא"כ בואו ונאמר שאין בפרשות שבמזווה קדושה מאחר שהם חגגה על הבית, כמו שאומר מעכ"ת שאין קדושה בפסוקים הללו שקובעין בכותלים ובסוכות, משום שכותבין אותם לסימן טוב ולברכה. והרי כל התורה כולה שמותיו של ה' ואגוני מגנא ואצולי מצלא, ועץ חיים היא למחזיקים כו'. ולא מפני מעלות ותועלות שיש לתורה נאמר להורידה מקדושתה...".

מהר"י הלוי: "המזווה בעצמה אינה משמרת, אלא בשכר עשיית רצון קונינו שצונו לעשות כך"

בתשובה על זה, כתב מהר"י הלוי לגאון המחבר (שם סי' כח) באריכות: "אין זו תמיהא של כלום, דהא לא נגע ולא פגע למזווה כלל. דהתם כונתם הוי לשם מצוה

[חגיגה יג, א] שאסור ללמד לגוי מקרא [תהלים קמז, יט-כ], דמגיד דבריו ליעקב וכו' לא עשה כן לכל גוי. והרי נענש דניאל בשביל שלימד לנבוכדנצר שיתן צדקה לעניים [ב"ב ד, א]. ועוד שהרי מוריד אותה מקדושתה, שבודאי הגוי לא ינהוג בה מנהג קדושה. ועוד שהמזוזה בעצמה אינה משמרת, אלא בשכר עשיית רצון קונינו שצונו לעשות כך, ובשכר זה הוא ית' שומר את עמו ישראל מכל דבר רע. וא"כ כיון שארטבן גוי הוא ולא בר מצוה היא, לא תועיל לו המזוזה לשום דבר. ואדרבא נעשית לו סם המות כמו גוי העוסק בתורה. אלא ודאי כונת רבינו הקדוש ששלח לו מזוזה זו היא, לרמוז לו כי עושר וכבוד אתו הון [ע"תק וצדקה. ולא עוד אלא שהתורה משמרת את האדם משא"כ בעושר.

אבל המזוזה אסור להניחה בפתח לשם שמירה. והעושה כן לא די שלא קיים המצוה, אלא ש(ה)עבירה היא בידו ולחטאת תחשב לו, כי עושה ד"ת כמו לחש ואינם אלא רפואת נפש. ומה שהתירו חכמים לבריא לקרוא פסוקים להגן, לא שיאמר שהפסוקי' בעצמם הם מגינים כמו הלחשים, אלא שזכות קריאת פסוקים יעמוד לו להצילו ולהגן עליו, וכמ"ש הרמב"ם מהל' ע"ז פ"א [הי"ב] יע"ש.

וא"כ אלו שכותבים פסוקים בכתלים, אף שמכוונים לכותבם להתברך בברכות הכתובים בתורה, כיון דליכא סרך מצוה בכתבתם אין בהם שום קדושה, והוי כספור דברים בעלמא. כ"ש שאני אומר שאינם מכוונים לכתוב פסוקים כלל אלא לברך הנכנסים והיוצאים, וכדי לדבר בלשון נקיה ונאה וצחה, נקטי לישנא דקרא כמו שעושים באגרות. וא"כ אין

כאשר ציונו ה' אלקינו, ושכר האדם לא נהיה מצד עשית הפועל ההוא, אלא מצד עשותו מצותו ית'. ובשכר זה השי"ת ישמרהו מכל רע. אבל העושה מצוה להנאתו וטובתו, לא לצדקה תחשב לו כי עבירה היא בידו, והרי הוא מוע"ל בקדושתה של תורה... כשאינו מכוין לשם מצוה אלא שעושה אותה קרדום לחפור בהם, ומניח מזוזה בפתחו לשמור את ביתו, אין לו שמירה אלא סכין בעיניו, ולא תמוש רעה מביתו. [והובא דבר זה ב'גליון מהרש"א' (י"ד סי' רפט) בקיצור].

ומ"ש מעכ"ת דרבי שלח לארטבן מזוזה שיניחנו על פתח ביתו להצילו, אני לא מצאתי דברים אלו. אלא הכי איתא בירושלמי, ארטבן שלח לר' הקדוש מרגליתא חדא כו'... לא א"ל שיניחנה על פתח ביתו, אלא א"ל שהמזוזה יש בה כח ותועלת גדול כי היא שומרת את האדם. ועוד שלא א"ל על המזוזה בפרטות, אלא על כללות התורה. שהרי הביא לו ראה מקרא [משלי ו, כב] דבהתהלך תנחה אותך וגו' דמירי בכללות התורה שהיא שומרת את האדם מכל דבר רע. וכיון לומר לו כי שלחנו גדול משלחנו של ארטבן, כי העושר והכבוד אתו וכל טוב אדוניו בידו. ולא כמו שהיה חושב ארטבן שאושר האדם [ב]עושר. וכן ראיתי להר"ב יפה תואר [בפירושו לבראשית רבה ספ"ה] ויפה מראה [בפירושו לירושלמי שם] שפירש כן.

אבל אין סברא לומר ששלח לו להניחה על פתח ביתו כדי להגן עליו, שהרי ארטבן גוי היה וממלכי פרס היה כמ"ש בס"י¹⁸. ובודאי שלא יאבה לו ולא ישמע אליו להיות כמונו ולעשות כמעשינו, להניח מזוזה בפתח הבית. ועוד שאסור לגוי כן¹⁹. וכמו שדרשו חז"ל

18 "להיות ארטבן ממלכי פרס, כדאיתא בס' שלשלת יוחסין" – יפה מראה לירושלמי שם. וכך כתב בספר 'יוחסין השלם' (מאמר ה – דפוס ווארשא תרל"ו עמ' 159): "ואנשי פרס מרדו בקיסר שלהם נקרא שמו ארטבן מלך פרס". ראה עוד 'בית אהרן' (ח"ה עמ' קכ-קכא) ומאמרו של ר"א דינרי: "רבי שלח מזוזה לארטבן...", בספר הזכרון 'מכתם לדוד' (תשל"ח, עמ' 86-92, והערה 76 שם).

19 במהדורת ר"פ עובדיה תיקן: "ועוד שאסור [לשלוח] לגוי כן", ודוחק. ונד"ל: "ועוד שאסור [להניח] לגוי [לעשות] כן".

בעל 'גינת ורדים' תמה: "וכבר שלח רבי לארטבן מזווה שיניחנה על פתח הבית להציל לו ולהגן עליו, וא"כ בואו ונאמר שאין בפרשות שבמזווה קדושה מאחר שהם הגנה על הבית". כלומר, לדבריו "שאין קדושה בפסוקים הללו שקובעין בכותלים ובסוכות, משום שכותבין אותם לסימן טוב ולברכה", קשה, דא"כ מה תאמר במזווה ששלח רבי לארטבן למטרת שמירה, ולא לשם מצוה. וכי תאמר שגם במזווה אין בו קדושה, בתמיה. וא"כ הלא מוכח מדברי שמשמשם במזווה לשמירה, ומועלת.

ע"ז ענה מהר"י הלוי וקבע: שבודאי מזווה שומרת על דלתות ישראל, אבל לא קובעים אותה לשם שמירה. אלא כשקובעים את המזווה כהלכתה, בכוונה שכך ציוה לנו ה' אלוקינו, הנה "מצד עשותו מצותו ית", (ו)בשכר זה השי"ת ישמרוהו מכל רע".

אך קשה, הרי סוף סוף נגד זה עומדת העובדה שרבי שלח מזווה לארטבן לשם שמירה. ופשיטא שגבי ארטבן שהיה נכרי, לא שייך לומר שכונת רבי היתה שיקבענה על פתחו ובשכר קיום המצוה ישמור עליו השי"ת מכל רע. ומאידך גיסא, א"א לומר שבלא קיום המצוה אינה שומרת, דא"כ למה שלחה רבי לארטבן. נמצא שממעשה רב דרבי מוכח שעצם המזווה משמשת שמירה.

וע"ז כתב מהר"י הלוי, דאיה"נ, רבי בודאי לא חשב שארטבן יקיים בה מצות מזווה, ולא ביקש מארטבן שיקבע זה על דלתו. ולא עוד אלא שבאם היה קובע את המזווה לשם מצות מזווה, היה זה מזיק לו ונעשית לו סם המות. אלא מה שבכל זאת שלח לו רבי מזווה, לומר לו "שהמזווה יש בה כח ותועלת גדול, כי היא שומרת את האדם... כללות התורה (ש)היא שומרת את האדם מכל דבר רע". ולכאורה כוונתו לומר שלא המזווה גופה תשמור על ארטבן, אלא שרבי שלחה להורות לו המסר שהמזווה מסמלת בתוכה, שכאשר יהודי מקיים המצוה, היא גם שומרת עליו. לאמור,

לערער על מנהגם כי יש להם [על] מה לסמוך, וכדכתיבנא".

מהר"י הלוי: "לא תועיל לו המזווה [לגוי] לשום דבר" – הקושי בדבריו

כ"ז העתקתי משו"ת 'גינת ורדים' מהדורת ר"פ עובדיה, ירושלים תשס"ח.

המהדיר שם העיר (הערה 2): "הנה מה שכתב הרב [מהר"י הלוי] המשיג, דכיון שארטבן גוי היה ולא בר מצוה לא תועיל לו המזווה לשום דבר, לכאורה מהגמ' פ' מי שמתו (ברכות כ"ג ע"א) משמע להיפך. דאיתא התם: ...אמר הואיל ושרינהו רבנן, ננטרן ע"כ. ופירש"י: אמר הואיל ושרינהו רבנן, לאוחזן בידו משום שמירתן, ננטרן, ישמרונן, אכניסם עמי וישמרונן מן המזיקין. מבואר דתפילין מהני לשמירה, והכ"נ בנידון דארטבן לא להניח על פתח ביתו, אלא להניחה אצלו לשמירה. ואם נחלק ונאמר דשאני התם דר' יוחנן כיון שהיה עסוק גם בשמירתן ובזכות זה גם הוא נשמר, הרי גם בארטבן נימא הכי שבזכות שישמור את המזווה גם הוא ישמר על ידה".

כוונתו להקשות, דאפילו שלא שייך שארטבן יזכה לשמירה בזכות מצות מזווה, הרי עכ"פ המזווה בתורת חפצא דקדושה תשמור עליו. וא"כ למה כתב מהר"י הלוי: "כיון שארטבן גוי הוא ולא בר מצוה היא, לא תועיל לו המזווה לשום דבר".

ולכאורה יש להקשות עוד, איך כתב ד"לא תועיל לו המזווה לשום דבר", א"כ מהו שרבי שלח לארטבן מזווה. ובעיקר, הרי חזינן בפירוש ב'שאלתות' המובא לעיל, שהמזווה הועילה – "כיון שנטל ארטבן את המזווה ושם לה על הפתח, מיד ברחח אותה שדה...".

וראי גם למהר"י הלוי המזווה פועלת שמירה לגוי, אלא באופן אחר

אמנם, אחרי שנדייק במו"מ בינו לבין הגאון בעל 'גינת ורדים', נראה דלק"מ.

הערה סד): "מסתבר שגם עיקר השמירה היא מחמת קיום המצוה. וכ"כ בתשובת גינת ורדים... וכ"כ באגרו"מ (יו"ד ח"ב קמא) דקיום המצוה הוא השומר את הבית" – יש לתקן כאן כמה דברים: (א) הוא הביא רק את דברי מהר"י הלוי (סי' כח), ולא הביא את דברי בעל ה'גינת ורדים' עצמו (סי' כז), דלדידיה פשיטא ליה דחפץ המזווה הוי שמירה, וכפירוש הפשוט במה ששלח רבי לארטבן מזווה להגן עליו. (ב) גם לפי מהר"י הלוי הלא נתבאר שהמזווה משמשת שמירה גם לגוי, לפי שמוזכרו לקיים מצותיו ולבטוח בה'. (ג) מה שהביא בשיטת ה'אגרות משה', הרי תפס לעיקר מש"כ ה'אגרות משה' בתחילת דבריו (ענף א), ולא התייחס למש"כ בהמשך דבריו שם (ענף ג), כמו שהבאנו וביארנו לעיל (תחילת ענף ה). וראה עוד מש"כ להעיר על דבריו לעיל (הערה 12).

דומה לפירושו של מהר"י הלוי בירושלמי, נמצא בדברי א' הראשונים

ויש לציין בזה, שכפירושו של מהר"י הלוי בדברי הירושלמי מצאתי בדברי אחד הראשונים. ה"ה בדברי רבינו אבא מארי הירחי, מחכמי לונל, בספרו 'מנחת קנאות' (סוף פ"ט). וכיון שהוא היחיד מבין הראשונים שביארו דברי הירושלמי הללו, אעתיק את רוב דבריו. הביא את דברי הירושלמי, וכתב: "באמת לא היתה כוונת רבי כששלח המזווה לארטבן כדי שיקיים מצות מזווה, שהרי ארטבן מחסידי או"ה היה, ולא נצטוה עליה, ודי לו שיקיים שבע מצות. והיה יותר טוב להזהירו על מה שנצטוה... ואם הכוונה היתה לרמוז לו כדי שיתגייס ויתחייב במזווה, מה ראה לשלוח לו מזווה יותר מכל שאר המצות... אלא ודאי נראה שרבי לא כוון להועילו [?] כי אם ז' מצות שלהם, והמצוה העיקרית שהיא יסוד לכל המצות הוא בטול ע"ז... ומפני זה רמז לו במזווה שכתוב בה ה' אלהינו ה' אחד, כדי שישתדל לידע ולחקור בחכמה, לדעת מציאות הש"י ואחדותו בדרך

שאם ארטבן יקיים רצון ה' הנדרש ממנו, וישים בה' מבטחו ולא בכסף וזהב שבידו, הרי זה ישמור עליו.

לפי זה נוכל לתרץ את שתי התמיהות דלעיל לשיטת ר"י הלוי.

י"ל שפירש בדברי ה'שאלתות', ש"כיון שנטל ארטבן את המזווה ושם לה על הפתח, מיד ברח איתה שדה", היינו שארטבן ששם את המזווה, ירד לסוף דעתו של רבי, לקח את המזווה ללבו והפנים את המסר הרוחני שבמזווה, ושם בה' מבטחו ולא ברופאים. וזה שהביא את הישועה לבתו. [וע"ד שהמשנה (ר"ה כט, א) אומרת: וכי נחש ממית או נחש מחיה, אלא בזמן שישאל מסתכלין כלפי מעלה וכו' היו מתרפאין].

ומה שתימה מהמבואר בגמרא שהתפילין הוי שמירה מן המזיקין גם כשנמצא בידו, י"ל לשיטתו בשני אופנים: (א) שחפץ של מצוה הוי שמירה רק כשנמצא בידי יהודי המצווה להשתמש בהם למצוה. לא כן מזווה ביד נכרי שבשבילו אין זה אלא חפץ קדוש בלבד. (ב) ועיקר: י"ל שלפי מהר"י הלוי גם אצל יהודי, השמירה של התפילין אינו מהחפץ הגשמי והקדושה שבו, אלא מפני הגדר ד"וראיתם – וזכרתם". שהתפילין מזכירים למחזיקם בידו את הכתוב בם, שהעיקר לבטוח בה' ולקיים את רצונו בקבלת עומ"ש.

מעתה נסכם ונאמר שבעצם גם לשיטתו של מהר"י הלוי אתי שפיר המבואר ב'לקוטי שיחות' ו'אגרות משה'. לכו"ע המזווה (והתפילין) הוי שמירה גם שלא במקום מצוה, אלא שנחלקו באופן שנפעלת השמירה. לפי מהר"י הלוי השמירה בא מהתוכן הרוחני שהחפץ של מצוה מזכיר למחזיק בה; ולפי המשמע מהראשונים והפוסקים דלעיל, וכמבואר ב'לקוטי שיחות' ו'אגרות משה', הנה מלבד הנ"ל, עצם החפץ הקדוש הוי שמירה (או כקמיע או מעין מצות מזווה).

ומעתה מה שכתב ב'אגור באהליך' (פ"ג

המזיקים, והיה טובה לו מכל מרגליות שבעולם..."

מופת. ואז יהיה נזהר מעבוד ע"ז, ותהיה השגחת ה' מספקת בו להיות נשמר מן

שבע' (שו"ת סי' לו).

אמנם קשה לסמוך בפשטות על שיטת היעב"ץ לקולא, כי לעומתו ישנם החולקים אפילו על הרמ"א ולחומרא. וזה מש"כ ב'ראשון לציון' (לבעל אוה"ח הק' ז"ל) לשו"ע כאן: "ועכו"ם שבקש כו' אסור. נ"ל הטעם דהמזוזה היא שמירה לבית, שהקב"ה יושב ומשמר אותנו מבחוץ. לכן אין לזלזל ח"ו בכבודו ית' שיעשה כן לגוי ע"א. ואסור הגם דאיכא משום איבה. ולזה תמצא במציאות שאסר מהרי"ל, היה אותו הגוי שר וגדול ונשבע להרע אם לא יתנו לו, ואפ"ה דוקא לא התירו משום איבה, אלא דבר הנוגע לאדם בגופו ובממונו. אבל הנוגע בכבודו ית', במקומו מונח לכבודו בכל אופן שיהיה, ודלא כרמ"א שכתב דשרי".

והאריכו בכל זה הפוסקים, ראה מש"כ ה'שדי חמד' בשו"ת 'דברי חכמים' (סי' קלה), 'חלקת יעקב' (יו"ד סי' קנח), 'בית אהרן' שם (עמ' קכא-קכח), שו"ת 'חקי חיים' (חו"ו יו"ד סי' כג), שו"ת 'ישיב יצחק' (ח"ט סי' לה), מש"כ הרי"ש גינזבורג ב'הערות וביאורים' (גליון תתקע"ח עמ' 61-62), מאמרו של רי"א דינרי: "רבי שלח מזוזה לארטבן..." (שבעה ערה 18) עמ' 98-105.

האיסור רק בש"רוצה לקבוע בפתחו?"

והנה במש"כ הרמ"א יש לעיין. כשבא הרמ"א לפסוק הדין דאסור ליתן לגוי מזוזה שביקש, מה ראה להדגיש הפרט שהגוי רוצה לקבוע המזוזה בפתחו, אם אין זה נוגע לדינא. שמתוך כך משמע, שאלמלא רצה לקבועה, היה מותר. וכי מפני שבמקור הדברים במהרי"ל, מעשה שהיה כך היה, שההגמון בקשו לתת לו מזוזה, כדי לקבוע אותה על מזוזת המבצר שלו, זה הכריח את הרמ"א

ענה ז

נתינת מזוזה לנכרי

פסק הרמ"א (יו"ד סי' רצא ס"ב): "גוי שבקש שיתנו לו מזוזה ורוצה לקבועה בפתחו, אסור ליתנה לו. ונראה לי דמ"מ במקום דאיכא למיחש משום איבה ושירע משום זה לישראל שרי".

ב'דרכי משה' הביא את הדברים מ'מנהגי המהרי"ל' (מהדורת מכון ירושלים עמ' תקצג אות ד): "אמר לי מהרי" סג"ל ד...שאל מאתו אם רשאי למסור מזוזה לגוי, כי ההגמון מעירו בקשו למסור לו אחת, ורוצה לקבוע אותה על מזוזת המבצר שלו, ואמר להטיב לו ולגמול לו חסד על זה כל ימיו. והיה מתיירא שאם מחזיר פניו ריקם יארע לו תקלה ח"ו. והשיב לו [המהרי"ל] בתשובה מכמה ראיות שאסור למסור להם. והיה מצטער על שהשליח היה נחוץ לדרכו שלא הספיק להניחני להעתיק את התשובה מקודם".

וב'מנהגי מהרי"ל' שם (הערה 3) העתיק הגהת היעב"ץ על זה: "תלמוד ערוך בירושלמי [פאה פ"א ה"א] רבי שלח לארטבון מזוזה תמורת דברים שקיבל ממנה במתנה, וארטבון ערל היה. ואף אם אולי היה נוהג בה כבוד כפי שנהג עם רבי, הלא גם ההגמון הלזה ששאל אותו ודאי חשב לנהוג בה כבוד". וב'פתחי תשובה' לשו"ע שם (סק"י) ציין לשו"ת 'שאלת יעב"ץ' (ח"ב סי' קכא) שגם שם משיג על המהרי"ל וכן: "...ולא שאני חושש למ"ש בלקוטי מהרי"ל שאין רשאים למכור מזוזה לגוי... כי זה כמה כתבתי לתמוה עליו שהפריז על המדה כל כך. ונעלם ממנו תלמוד ירושלמי ערוך...". ושוב מביא (סי' קכב) מה שכתבו לו שכבר דן בזה ב'באר

(אבל בכתב-יד וינה ובדפוס ראשון הגירסא כלפנינו). וכיון דבהדי הדדי תני להו, הרי זה משמע דטעמא דכולהו משום סכנה הוי.

והנה בשו"ת 'אגרות משה' (י"ד ח"א סי' קפד) דן באיסור הנ"ל דמסירת המזוזה לגוי, וכתב: "אמינא דאין בזה איסור מדאורייתא, משום שאין לחוש לבזיון, כיון שרוצה לקובעה בפתחו כדי שתשמרה ודאי יזהר בכבודה. רק שמ"מ אסור משום חשש רחוק דשמא ימות ויורשיו יבזו אותה. שאין לאסור בשביל זה מדאורייתא אלא מדרבנן..."

לפי דרכו י"ל באופן אחר, דאכן הרמ"א אסר רק כש"רוצה לקבעו בפתחו", דאז יש לחוש מטעם השני דמפני הסכנה, אבל מפני הטעם דחשש בזיון אין לחוש, שהרי ודאי יזהר בכבודה. והחשש דשמא יורשיו יבזו אותה, הוי רק חשש רחוק מאד. ומעתה יוצא דהטעם הא' שכתב המהרי"ל לא הביאו הרמ"א להלכה. וצ"ל דהמבואר בשו"ע (ראה הנסמן לעיל ענף ה) דלוקחין ספרים תפילין ומזוזות מן הנכרי, הרי זה רק במקרה שיודעים אנו שיכול לבא לידי זלזול.

לפי ביאור זה דומה שיטת הרמ"א לשיטת הרדב"ז שהובא לעיל (שם), דיש איסור מיוחד שלא יניחו אותם לקיים מצות מזוזה וכדומה, אבל לא מטעמיה, מפני הסכנה, אלא כיון שאלו "מצות שצריכין קדושה וטהרה", וכפי שנתבאר לעיל שם.

היתר דמשום איבה כשאין לחוש שירע לישראל

ולאחרי כל הנ"ל נפן לשאלה ששאל כת"ר הניצבת בראש דברינו, האם מותר למכור מזוזה לנכרי כשיש לחוש שיפגע באם יתברר לו שלא רצו למכרו לו אך ורק משום שאינו יהודי?

להדגיש פרט זה כשהביאו בשו"ע, והרי יכל להשמיט את זה כמו שלא הדגיש שמדובר בהגמון ובמכצור.

וי"ל בזה ובהקדים מה שמבואר בשו"ת 'מהרי"ל החדשות' (סי' קכג אות ב), שזה התשובה שעליה מרמז ב'מנהגי מהרי"ל' שלא הספיק להעתיקה²⁰. המהרי"ל אסר לתת להגמון את המזוזה משתי סיבות: טעם אחד, "דאמרן חכמים [גיטין מה, א] דקונין מהן ספרים תפילין ומזוזות עד כדי דמיהן, כדי שיצא מידם. ואי לאו דלא ליגנבן ולייתו, היו קונין מהן ואפילו יותר על כדי דמיהן, [כי] היכי דלא ליזילולו בהן. כ"ש דאין מוסרין להן לכתחילה. ואי משום דקאמר שרוצה לשומרה בטרה, היינו כל זמן שאינו נזוק, אבל אם יראה שאינו ניצול, כ"ש שמבעט ומתחרט... ועוד, התינוח [שישמרנה בטרה] בחינן, אבל כשמת וזרעו אחרי, מה תהא עליה כשיבא ברשותו...". עוד טעם כתב: "יש לדמותו לההיא דמנחות [מג, א] דאין [מוכרין] טלית מצויצת לגוי, וחד טעמא מפני הסכנה, שמא יתלוה ישראל עמו בדרך דסבור שהוא יהודי. ה"נ בנדון זה, שמא יתלוה או יתאכסן אצלו ע"י המזוזה או ימצאנו בשום בית. ואפילו במכצור זה איכא למימר יהודי דר בו ותקנו, וסבור שאחד מעבדי השר י[ה]ודי הוא ויתלוה עמה...".

[ולכאורה יש להביא ראייה לטעמו האחרון של המהרי"ל, דמשום סכנה נגע ביה, שהרי בתוספתא (ע"ז פ"ב ה"א בסופו) איתא: אין מוכרין להם לא כלי זיין ולא זיין... ואין מוכרין להם לא סדין ולא כבלין, ולא קולרין ולא שלשלאות של ברזל. ובינוסחאות כ"י (שבהוצאת ווילנא, אות ג) הביאו גירסת כת"י ששם נוסף כאן: "ולא ספרים ולא תפילין ולא מזוזות". וכ"ה ב'תוספתא' הוצאת צוקרמנדל. וזה ע"פ כתב-יד ערפורט של ה'תוספתא'

20 ומאד מעניין מה שכתב שם בסופו: "וקבלה בדינו שלא יבא שום שנאה ליה[נה]ודי שמחזיק אמ[נה]נתו ואינו נוטה ממנה כלל נגד השרים, וכן ימצא בעיניהן על כך ומחזיקים אותנו כאמתים ונמנעים מלהסית[?] עוד. לבד מהני מילי שהי[נה]תירו רבנ[ה]תנין משום קרוב למלכות, שצורך הוא למי שמשתדל עמהן".

שהיכא שפטור ממזוזה יש איסור אף לישראל, וכיון שבית הנכרי פטור הוא אסור ליתן לו, אבל מ"מ ירע לו, בעד זה נמי מותר. והוא ד'ושירע משום זה לישראל' הוא ואו המחלקת, כפירוש או שירע. דהא אין לפרש שהוא לטעם על היתר דאיבה שהוא משום שיש לחוש שירע לו משום זה, דמ"ש מהא ד[יו"ד] בסימן קמ"ח סעיף י"ב לענין שנוהגין בזמננו היתר משא ומתן בימי אידיהן, כתב רק דאית בזה משום איבה ולא הוסיף לבאר פירוש שהוא משום שירעו להישראל באיבתו, ומ"ט נקט בכאן באור על הקפידא להתיר מחשש איבה. דמשם משמע דא"צ באור, דפשיטא דאיבה שיש לעכו"ם על ישראל הוא דבר שיכול להביא לידי הפסדים והיזקות גדולות, וגם אפשר לפעמים לבא לידי סכנה....". וכ"כ ב'חובת הדר' (פ"א ס"יג).

והנה בנדו"ד רצה הגוי לקנות המזוזה כדי לקבעו על פתח דירתו, ואם כן הרי זה ממש כעין דברי הרמ"א שבמקרה כזו אסור ליתנה לו. אבל כת"ר חושש דבאם ימנע ממנו את המזוזה דיש לחוש שיפגע, והרי זה כעין איבה, אמנם הרי גם לפי האגרות משה' ההיתר דמשום איבה מיוסד על החשש שבעתיד ירע לישראל בשביל זה, ואם כן זה תלוי במי מדובר ועד כמה יפגע, האם זה יהיה פגיעה שביא אתו שנאה, או שיחשוב שהיהודים הם מוזרים וכיו"ב. וודאי דבאם יש לחשוש לשנאת ישראל הרי זה כלול בהיתר ד"משום איבה", ומותר למסור המזוזה לעכו"ם.

ויש להוסיף דבנדו"ד יש עוד צד קולא, שהרי במכתבו של הנכרי אל כת"ר ראיתי שכתב שם, שהסיבה שרוצה לקנות את המזוזה ולקבעו על פתח ביתו, "כיון שמאמין אני בבורא עולם, וזה בשבילי סמל המזכיר לי את אמונתי". והנה כתב המהרי"ל: "ואי משום דקאמר שרוצה לשומרה בטהרה, היינו כל זמן שאינו נזוק, אבל אם יראה שאינו ניצול כ"ש שמבעט ומתחרט", ולפי זה במקרה שלנו

והנה בסוף דבריו קבע הרמ"א: "ונראה לי דמ"מ במקום דאיכא למיחש משום איבה ושירע משום זה לישראל שרי". והנה פשוט לשון הרמ"א מורה דהרמ"א מגביל את ההיתר ד"משום איבה", דאינו אלא במקרה שכתוצאה מזה "ירע משום זה לישראל".

והנה ההיתר ד"משום איבה" מצינו בהלכה בכמה מקומות, נוסף על הנ"ל דבין ישראל לנכרי, גם בדברים שבין בעל לאשתו (וכגון מה שתקנו שמעשה ידי האשה לבעלה – כתובות נח, ב), בין אב לבניו (מציאתו לאביו כשסמוך על שלחן אביו – ב"מ יב, רע"ב וברש"י ד"ה אדר' חייא) ובין אדם לחברו (וכגון באירע פסול בכהן גדול וחזר לעבודתו, אין השני עובד ככ"ג לפי ר' יוסי – יומא יב, סע"ב) [ראה עוד הנסמן ב'אנציקלופדיה תלמודית' ח"א עמ' תפח-תצג]. וברור דבכל המקרים הנ"ל אין חשש ה"איבה" משום סכנה, וכפי שכתב רש"י (עירובין פא, א ד"ה משום): "משום איבה. שבאין לידי מחלוקת".

וי"ל דכל אחד לפי ענינו. דבעל ואשתו וכל אלו שאמורים לדור ביחד מתוך אהבה ואחוה, אז עצם הדבר שיש איבה ביניהם ובאים לידי מחלוקת, הרי זה סיבה לתקנות חכמים כדי למנוע את זה. אבל בין ישראל לנכרי אין עצם האיבה שביניהם סיבה להיתר, ואדרבה הרי "גזרו עליהן כדי להתרחק מן הגוים עד שלא יתערבו בהן ישראל ויבואו לידי חתנות" (רמב"ם הל' מאכלות אסורות פי"ז ה"ט). אבל במקרה שהאיבה יביא לזה שירע הנכרי לישראל, אז בשביל זה התירו חכמים כמה דברים.

אמנם בשו"ת 'אגרות משה' שם ביאר את דברי הרמ"א באופן אחר: "לע"ד משמע דהרמ"א מתיר בשביל שני דברים: משום איבה, אף שהוא באופן שאין לו מה לירא מהעכו"ם בשביל איבתו. וכן מתיר כשיש לחוש שירע לישראל, אף שלא יעשה שונאו בזה, כגון שיקבל מה שיאמר לו הישראל

אבדק"ק מאד זצ"ל אשר הורה בשכירות בית, שעל פתח הבית מבחוץ, אשר זהו עיקר חיוב קביעת מזווה, שיקבע מזווה תיכף ומיד שלא יהיה נראה כדירת עכו"ם, ועל שאר פתחים אחר ל' יום".

* במלאת שלשים יום נוטלים מזווה אחת לבודקה, כדי שיתחייב בברכה כשחוזר וקבעו, ואין בזה משום ברכה שאינה צריכה. ואינו צריך רק להוריד מזווה אחת, וכשמחזירו בברכה מכוונין על כל המזוזות.

* לפי פשטות ההלכה חיוב המזווה מתחיל מיום הל"א, אבל לפי ההוראה הנ"ל בודקים ומחזירים את המזווה בברכה כבר ביום השלשים. כנראה שמיוסד על מה שמשמע מכמה פוסקים דהחיוב חל כבר ביום הל'. או כיון שעל היום הל' אומרים רוב היום ככולו ומתחייב מיד כבר ביום הל'.

* הרמב"ם כותב שאסור לאדם לקיים מצות המזווה באופן שעיקר מחשבתו שהמזווה שומרת על הבית כעין קמיע. אמנם לפי ה'כסף משנה' גם הרמב"ם מודה שבאם כוונתו לקיים מצות ה', ודאי שממילא נמשך גם שמירה לבית. ובאם קובע את המזווה תוך שלשים יום כשאין עדיין חיוב מזווה, אז לכו"ע מותר לאדם לחשוב שזה למטרת שמירה מפני המזיקין. כי המזווה יש בו מעין שמירה גם כשאינו מקיים בו המצוה בפועל.

* י"א שכבר בזמן המשנה היו אנשים נושאים מזווה עמם כדי שיהיה לשמירה להם. ועד"ז מצינו בגמרא שהחזיקו את התפילין ביד לשם שמירה. כמו כן נהג אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש, שעל שלחן הכתיבה והלימוד שלו היתה מונחת מזווה.

* אודות שמירת המזווה כדאי להעתיק בזה מדברי כ"ק אדמו"ר זי"ע ('לקוטי שיחות') חלק יג עמ' 212): "מצות מזווה שומרת היא לא רק על הבית שבו נקבעה המזווה, וכהר"ת של השם הנכתב על המזווה: ש-ד-י – שומר

שאינו רוצה את המזווה בשביל השמירה שבה, אלא כדי לחזק את האמונה בה' אינו שייך כל כך החשש דלילולו בהן.

להעניק מזווה למושל ונשיא

ואזכיר בזה בקצרה גם בקשר למה ששאל כת"ר לפני כמה שנים, אודות הענקת מזווה לנשיא מדינת פולין להביע בזה הוקרה ליחסו של המימשל ליהודים ולדת היהודית. הנה לכאורה כיון שלא באו לבקש מזווה עבורו, ודאי שלא כדאי להעניק לו מזווה דוקא, כשאפשר להעניק לו דברי כסף ודברי זהב שיש בהם סמלים יהודיים.

אבל עדיין יש מקום להתיר את זה, שהרי הטעמים שכתב המהרי"ל לאיסורא אינו שייך לכאן. שהרי ודאי דאין צריך לחוש שיקבע את המזווה בפתח ביתו. אמנם גם לא צריך לחשוש שיוזלו בו הוא או בניו אחריו, שהרי על פי חוק המדינה כל המתנות שמקבל נשיא מדינה במסגרת כהונתו אינו נהיה נכסו האישי, אלא שמעבירים אותו למשמרת בגנזי המלוכה, במוזיאון וכדומה. וראה מה'ערוך השלחן' (סי' רצא ס"ג) דמשמע דפשיט ליה דבאם בטוח שיכבדה הנכרי, אין איסור להעניק לו מזווה (וזה הסיבה למה העניק רבי מזווה לארטבן). ועצ"ע.

ויש מקום להביא בקשר לזה מה שהעיר כ"ק אדמו"ר זי"ע מליובאוויטש שבכגון דא כדאי להעניק את השי באופן שיהיה מכוסה כלי בתוך כלי, מדין והיה מחניך קדוש.

תבנא לדינא

* השוכר בית בחוץ לארץ – כל שלשים יום פטור מן המזווה. והורה כ"ק אדמו"ר זי"ע מליובאוויטש לקבוע המזוזות תיכף לכניסה בלי ברכה. והטעם כדי שהמזווה יהיה לשמירה מפני המזיקין. ויש להוסיף לזה מה שהביא ש"ב הגה"צ מיאקא שליט"א בשו"ת 'חקי חיים' (ח"א יו"ד סי' מז): "קבלה בידי מהגאון עמוד ההוראה בעל לבושי מרדכי

דאיכא למיחש משום איבה ושנאת ישראל שרי. וי"ל שהאיסור אינו רק במקרה שרוצה לקבעה בפתחו. גם י"ל שבמקרה שבטוח שהנכרי יכבד את המזוזה, אפשר להקל.

וכבר נתארכו הדברים יותר מהראוי, ובוה אשים קנצי למלין ואסיים בכל חותמי ברכות. והנני ידידו דו"ש באה"ר ומאחלו הצלחה בעבוה"ק

ברוך אבערלאנדער

כ"ז אייר תשע"ג, בודאפעסט

דלתות ישראל²¹, אלא גם על האנשים היוצאים מהבית, שהמזוזה שומרת עליהם בצאתם מן הבית ובכואם, וכמבואר בזהר [ח"ג רסג, ב] בנוגע למצות מזוזה, שעז"נ 'הוי' ישמר צאתך ובואך (והשמירה היא) מעתה ועד עולם, היינו שהיא פועלת שהאדם יהיה נשמר ע"י הקב"ה בצאתו ובכואו עד עולם".

* גוי שבקש שיתנו לו מזוזה ורוצה

לקובעה בפתחו, אסור ליתנה לו. אבל במקום

21 ב'לקוטי שיחות' שם (הערה * 5) ציין: 'סידור האריז"ל' (כוונת מזוזה). 'משנת חסידים' מס' מזוזה פ"ג מ"ט. וב'כל בו' הל' מזוזה: שומר דירות ישראל.

זה נרמז גם ברש"י אבל מטמא הוא למת מצוה, פי' אם מת מן המצוות, מצוה להוריד את עצמו ולעשות לו טובה להחזירו לדרך הישר, ואף שמוריד עצמו לא יזיק לו, ולא עוד אלא שישתכר במעשהו כדברי אדוני אבי האמרי אמת ז"ל בפסוק לקמן (כב, יא), וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו", דקאי על הכהן שהוא מתעלה ע"י שעושה להקטן ומחזירו לדרך הישר.

* * *

וכן כתב ב"בית ישראל" (פר' אמור תשי"א מאמר ג) "לנפש לא יטמא בעמיו" כעין הבטחה, אף שמוריד עצמו ממדרגתו עכ"ז לא יזק מזה, כי ע"י שמכניס את חברו לכנפי השכינה יהי' לו טובה מזה, ומתלמידי יותר מכולם...".

* * *

הנה העיקר בר"ה הוא להיות לבני ישראל אהבה ואחדות ביניהם. ומזה יקח האדם מוסר השכל שלא יחזיק במחלוקת כי עיקר הקיום שלנו הוא מחמת זכות האבות הקדושים ואם בנ"י יש להם מחלוקת אזי באותה שעה אין שמוותיהם של האבות נזכרים למעלה ולכך לא יוכלו האנשים ח"ו לזכות בדין למעלה ובפרט בימים אלו. (חסד לאברהם)

* * *

אי אפשר לקבל יום הקדוש הזה רק בשמחה וישוב הדעת, כי על ידי שמחה המוח מוזכר, ועיקר התשובה ע"י מוח זך. וצריך להיזהר מאוד מעצבות ומרה שחורה כמו כל החסידים ומדות רעות, ואעפ"כ יכול להיות בתשובה, כי עיקר תשובה בעי שמחה. (בית אהרן)